

Актуальні питання правового регулювання відстрочки від мобілізації в Україні

Комзюк Володимир Трохимович,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Питання мобілізації є надзвичайно актуальними для будь-якої країни і в будь-який час, а особливо в умовах воєнного часу, війни за виживання, яку веде Україна проти російських загарбників і окупантів. Конституція України у статті 65 визначає, що «захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України» [1]. Безпосередньо найважливіші питання мобілізації в Україні регулюються законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (далі – Закон), який є основним нормативним актом, що забезпечує правове регулювання мобілізації, законами України «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про військовий обов'язок і військову службу», а також відповідними підзаконними правовими актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України тощо. Так, загальна мобілізація в Україні оголошена указом Президента України «Про загальну мобілізацію», який встановлює, що «У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до частини другої статті 102, пунктів 1, 17, 20 частини першої статті 106 Конституції України постановляю: 1. Оголосити та провести загальну мобілізацію...» [2]. Метою даної статті не є розгляд всіх актуальних питань регулювання мобілізації, а лише питання регулювання відстрочки від призову на військову службу військовозобов'язаних під час мобілізації в окремих випадках. Відстрочці від призову на військову службу під час мобілізації присвячена стаття 23 Закону, яка визначає, зокрема, підстави такої відстрочки. Так, згідно частини 5 статті 23 Закону, «не підлягають призову на військову службу під час мобілізації до досягнення 25-річного віку військовозобов'язані, які пройшли базову загальновійськову підготовку відповідно до статті 10-1 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" чи базову військову службу. Такі особи у зазначений період можуть бути призвані на військову службу за їх згодою» [3]. Слід акцентувати на тому, що ця підстава відстрочки від призову під час мобілізації стосується саме військовозобов'язаних, а не інших категорій громадян по відношенню щодо військового обов'язку відповідно до закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», частина 9 статті 1 якого визначає, що «військовозобов'язані – це особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а

також для виконання робіт із забезпечення оборони держави» [4]. Ми вважаємо (і так вважає абсолютна більшість, судячи з публікацій в медіа), що ця норма, закріплена у ч. 5 статті 23 Закону, яка надає відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язаним до досягнення 25-річного віку, має бути загальною і стосуватись всіх військовозобов'язаних, які не досягли 25-річного віку, це відповідатиме принципу справедливості, гуманізму і рівності всіх перед законом, а не лише тих, хто пройшов базову загальновійськову підготовку чи базову військову службу, як закріплено в нормі. Ця підстава відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації для осіб, які не досягли 27 років (до внесення змін до Закону) і була передбачена початково саме виходячи з принципу гуманізму, з метою збереження молодого покоління, надання таким громадянам можливості реалізувати себе в житті, набувши відповідну спеціальність, необхідний життєвий досвід, створивши сім'ю тощо, і була загальною для всіх громадян, хто не досяг 27 років. Після внесення змін до Закону цей вік було зменшено до 25 років, а сама норма втратила загальний характер, оскільки стосується лише тих військовозобов'язаних, хто пройшов базову загальновійськову підготовку чи базову військову службу. Таким чином, відстрочка не надається тим, хто раніше відповідно до чинного законодавства був визнаний непридатним до військової служби в мирний час, обмежено придатним у воєнний час і мають тимчасове посвідчення військовозобов'язаного та відповідно до змін в чинному законодавстві втрачають такий статус, оскільки чинне законодавство передбачає лише статус «придатний» або «непридатний» до військової служби, і такі особи зобов'язані пройти для цього військово-лікарську комісію (ВЛК). Практика показує, що абсолютна більшість таких осіб після проходження ВЛК визнаються придатними до військової служби, оскільки до переліку хвороб, що дають підстави визнати особу непридатною до військової служби, також внесені значні зміни, і така особа, хоч і не досягла віку 25 років, якщо вона не пройшла базову загальновійськову підготовку чи базову військову службу (а так і є, бо їх не брали на військові кафедри і не призивали на строкову військову службу у зв'язку з непридатністю через наявність різних хвороб), згідно ч. 5 статті 23 Закону, не має відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, що є абсолютно несправедливим і негуманним по відношенню до цих людей, які мають проблеми зі здоров'ям, бо вони нікуди не поділись, але така редакція норми в Законі дозволяє їх мобілізувати. Вже є випадки, коли територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) мобілізують таких осіб після визнання їх придатними до військової служби і направляють у військові частини, часто ігноруючи ті обмеження щодо військової служби, які визначаються для цих осіб після проходження ВЛК, у зв'язку з наявністю в них різних хвороб, тому що для ТЦК пріоритетним є виконати план мобілізації, а не справедливість і гуманізм. Така ситуація виглядає не просто несправедливою і негуманною, а абсурдною, коли військовозобов'язані, що мають проблеми зі здоров'ям, які не досягли 25 років і не мають ніякої військової підготовки (бо вони її в принципі не могли мати через непридатність до військової служби), можуть бути мобілізовані, а ті, хто

здорові і мають певну військову підготовку, до досягнення 25 років не підлягають мобілізації. Щоб відновити справедливість в цій ситуації, норма повинна надавати відстрочку від мобілізації всім без винятку військовозобов'язаним, які не досягли 25 років, або скасувати її для всіх, але тоді вже не буде ніякого гуманізму.

В праві загальновідомо, що закон тоді доцільний і сприймається позитивно суспільством, якщо він справедливий, чого не скажеш про розглядувану норму даного Закону. Тому в нашому суспільстві на даний час існує суттєве невдоволення ситуацією, що склалась щодо відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації тих, хто визнаний непридатним до військової служби в мирний час, обмежено придатним у воєнний час. Слід сказати, що таких осіб серед всіх військовозобов'язаних до 25 років зовсім малий відсоток, і їх мобілізація ніяк не вплине на боєздатність сил оборони і обороноздатність держави, особливо враховуючи, що вони мають важкі, часто хронічні хвороби і не можуть часто навіть самим собі дати раду, але це породжує суттєву напругу в суспільстві через несправедливість і негуманність норми Закону. Окремі народні депутати, публічно коментуючи дану ситуацію і відстоюючи правильність даної норми, чомусь як аргумент вказують на те, що курсанти військових навчальних закладів після їх закінчення, які не досягли 25 років, ідуть у військові підрозділи, воюють, і це правильно та так і має бути. Але ж курсанти – це військовослужбовці, а не військовозобов'язані, їх не стосується положення частини п'ятої статті 23 Закону, тому така аргументація абсолютно неприйнятна. Справедливість вимагає внесення змін до ч. 5 статті 23 Закону, щоб вона була загальною і стосувалась всіх без винятку військовозобов'язаних, які не досягли 25 років, ми пропонуємо викласти її в такій редакції: «Не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані до досягнення ними 25-річного віку. Такі особи у зазначений період можуть бути призвані на військову службу за їх згодою». При внесенні таких змін буде забезпечено реалізацію важливих принципів – справедливості і гуманізму в правовому регулюванні відносин відстрочки від призову на військову службу військовозобов'язаних під час мобілізації, які не досягли 25-річного віку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 24.04.2025).
2. Про загальну мобілізацію: указ Президента України від 24.02.2022 р. № 69/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text> (дата звернення 24.04.2025).
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10. 1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 24.04.2025).
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 24.04.2025).